

NEZNANI ZNANCI (8/14)

SREČKO KOSOVEL: rodil se je zadnji, umrl je prvi

IVAN SIVEC

ARHIV IVANA SIVCA

Letošnje leto je vlada na pobudo Občine Sežana razglasila za Kosovelovo leto. Po mnogih krajih je bilo že veliko prireditev, veliko pa jih še bo. Vrhunec bo v sredo, ob stoletnici Kosovelove smrti. Tedaj bo uprizorjena plesno-gledališka produkcija z naslovom Daj mi besedo. Ob tem ne bodo recitirali samo Kosovelovih pesmi, temveč se bo utrnilo tudi veliko spominov na tega našega izjemnega ustvarjalca.

Pred skoraj dvajsetimi leti sem se o njem pogovarjal s tedanjo skrbnico Kosovelove rojstne hiše v Tomaju, z gospo Dragico Sosič, ki letos prav tako praznuje okroglo obletnico – 90-letnico življenja. Po besedah zdajšnje skrbnice in mentorice Mateje Kralj je gospa Dragica še vedno čila in zdrava, vitalna in zdrave pameti, vzor tako rekoč vsem mladim rodovom. Prejšnji teden je sodelovala tudi na Kosovelovi okrogli mizi, kjer je natresla veliko dragocenih spominov.

KOZA ZNA SAMO FRANCOSKO

Dragica Sosič je bila rojena pri Županovih na Repentabru oziroma v zdajšnjem Dolu pri Vogljah, kajti meja se je neizprosno zarezala tudi v njihovo vas. Stric Dragice Sosič se je poročil s Srečkovko sestro Tončko in tako je Dragica postala del Kosovelove družine. Nekdaj je Dragica trpela pod fašizmom, ker pa je bila verna, jo je preganjala tudi komunistična oblast. Verjetno prav zato nekoliko drugače razume Kosovelovo poezijo in usodo. Takole mi je pripovedovala:

»Ko je mali Srečko še pasel domačo kozo, je hodila na Kras gospoda iz Trsta semkaj uživati sveži zrak. Nekoč ga je nekaj gospodov ogovorilo in mu reklo, kako lepo živalco ima. On pa jim je odvrnil v francoščini, rekoč, da jih koza žal prav nič ne razume, ker ona pozna samo pravi diplomatski jezik, to pa je francoščina!«

Zanimivo je tudi to, kako je Srečko obiskoval gledališče:

»Srečkovi starši so se zavedali, da je treba otrokom odpreti tudi kulturna obzorja, zato so jim dovolili, da so šli z vodjo Tončko na čelu sami večkrat v Trst v gledališče in na koncerte. Najprej

“

Kosovelovi so imeli knjižnico, ki je obsegala več kot 1.500 knjižnih enot.

so morali deset kilometrov pešačiti po kamenju, nato so se do mesta podali s tramvajem, v gledališču pa so se zadovoljili s stojišči.«

EN SAM BOŽIČ

Dragica Sosič je dobro poznala vse štiri preostale Kosovelove otroke, razen Srečka, ki je umrl deset let prej, preden se je Sosičeva rodila. A je ena tistih, ki je bila Kosovelovim najbližja.

»O Srečku smo se veliko pogovarjali, še posebej sva si bili blizu z njegovo sestro Tončko, ki je pred mano razkazovala Kosovelovo hišo. V tej hiši je Srečko zdrav in srečen s starši in sestrama prebil samo en božič – božič leta 1925 – tu pa je tudi dva meseca umiral in umrl. Ko je Srečkov oče namreč kot zaveden slovenski učitelj, ki ni hotel poučevati v italijanščini, izgubil službo in stanovanje, so morali hišo na hitro sezidati. Ker je bila cela družina izredno prizadeta, marljiva, predvsem pa tudi zelo varčna, jim je to tudi uspelo. Nasploh je treba vedeti, da je šlo za izredno duhovno bo-

“

Srečko se je že kot odrasčajoč otrok srečal s smrtjo, zato ni čudno, da je toliko smrti tudi v njegovih pesmih.

gato in vsesplošno razgledano kulturno družino, ki pa ji ni bilo do materialnega blagostanja. Kosovelovi so imeli knjižnico, ki je obsegala več kot 1.500 knjižnih enot. Brat Stano, tudi pesnik in publicist, je imel v Ljubljani knjižnico z okoli 4.000 knjigami, in to samih zahtevnejših.«

Dragica Sosič rada pove tudi tole:

»V času Srečkove mladosti je vladala na Krasu prava mizerija, prava revščina. Zemlje je bilo malo, pridelek pa slab. Moški so v glavnem delali v kamnolomih, ženske pa so nosile mleko in jajca prodajat v Trst. Niti pomisliti niso mogli, da bi si na primer doma zase spekli eno samo jajce! Veliko pove tudi resnična prigoda, da so odšli Kosovelovi otroci v mesto in so želeli iz svojih ubogih prihrankov domačim kupiti – jabolka! Ker pa so bila predraga, so jim kupili raje sliko posmrtni Beethovnovi maske.«

Srečko Kosovel se je rodil leta 1904, umrl pa pred stoletni leti.

Dragica Sosič je izjemna pričevalka o Krasu in Kosovelu.

SREČANJA S SMRTJO

Srečko se je že kot odraščajoč otrok srečal s smrtjo, zato ni čudno, da je toliko smrti tudi v njegovih pesmih.

»V Tomaju je bila bolnišnica za ranjence s soške fronte. Med zdravniki je bilo največ Čehov in Poljakov. Posebno češki zdravniki so radi zahajali h Kosovelovim, kajti bili so odlični pevci, vsi Kosovelovi pa so bili tudi glasbeno nadarjeni. Srečko se je tako že navsezgodaj srečal s trpkim življenjem, hkrati pa tudi z lepoto glasbe in pesmi. Njegov oče je učil tudi po več pevskih zborov hkrati. Srečko je znal igrati na violino in tamburico. Nekoč je na vlaku orožnik odkril njegov kovček za violino. Bil je prepričan, da je v njem orožje. Srečko pa mu je smejočega obraza dejal: »Kar sami ga odprite, boste vsaj videli, da nisem nevaren!« V Kosovelovi hiši imajo tudi violino in klavir. A videz vara. Vse, kar so imeli, so si odtrgali od ust.«

Srečko je umrl tako mlad zaradi meningitisa oziroma vnetja možganske mreže. O svoji boleznici je napisal nekaj podrobnosti sestri Karmeli.

»Opisal ji je, kako se je prehladil in kako čudno ga je zdravnik zdravil. Predlagal mu je, naj do dvajsetkrat na dan daje na čelo tako vroče obkladke, kolikor jih bo lahko zdržal. Očitno bi moral delati ravno nasprotno, saj se mu je tako bolezensko stanje še poslabšalo. V času, ko so mu bolečine malce popustile, je še vedno pisal. Nasploh je že prej spal malo – le od dve do štiri ure – ustvarjanje pa je podoživljal tako močno v sebi, da je sredi noči hodil po sobi, mahal z rokami in se na glas pogovarjal s svojim notranjim jazom.«

Njegova prva ljubezen Vida Štolfa iz Sežane je Dragici tudi povedala:

Av gust Černigoj je takole upodobil velikega pesnika.

»Srečko je bil močno zaljubljen vame. Posvetil mi je dve pesmi.« Za ljubezen je vedela tudi Srečkova sestra Tončka, ki je bila z Vido dobro prijateljica.

Po mnenju Dragice Sosič so v Srečkovem času živeli na Primorskem trije vrhovi, ki so videli daleč naprej. V glasbi je bil to Marij Kogoj, v slikarstvu Avgust Černigoj, ki je Srečka pozneje tudi umetniško upodobil v svojem znamenitem slogu, v besednem ustvarjanju pa Srečko.

»Srečko je bil velik korak pred drugimi pesniki in pisatelji. Glede izida pesniške zbirke ga je prehitela smrt, sicer pa je bil mnogim poznejšim pesniškim rodovom velik zgled. Manj znano je, da je pisal tudi odlično prozo. Skupaj je ustvaril okoli 1.500 knjižnih enot.«

Kosovelova domačija, kjer je Srečko Kosovel 27. maja 1926 umrl.

Na pogreb je prišlo veliko njegovih sošolcev, v grob pa so mu položili slovensko trobojnico. Italijane je to tako razjezilo, da so hoteli grob odkopati, a tega vendarle niso storili. Del te trobojnice je zdaj na ogled v Kosovelovi hiši.

Srečko se je rodil v Sežani, umrl pa je v Tomaju, kjer je v družinskem grobu kot prvi iz Kosovelove družine (pa čeprav se je rodil zadnji) tudi pokopan. Kosovelova hiša, ki je bila sicer postavljena manj kot leto dni pred Srečkovim mnogo prezgodnjo smrtjo, je videti kot prava meščanska hiša podeželskih intelektualcev, resnica pa je vendarle precej bolj kruta, trpka, skorajda mračna. Približno taka, kot je Srečkova poetizija. Zdi se mi, da skoraj ni Slovenca, ki ima rad literaturo in ne bi znal na pamet naslednjih Kosovelovih trpkih verzov:

V jesenski tihi čas prileti brinjevka na Kras.

Na polju že nikogar več ni, le ona preko gmajne leti.

In samo lovec ji sledi ... Strel v tišino; droben curek krvi; brinjevka obleži, obleži.

In še en utrinek gospe Dragice Sosič o tem našem čudovitem ustvarjalcu:

»Mnogi literarni zgodovinarji so Srečka opredelili kot izrazitega levičarja, pa to ni bil, pač pa so ga v resnici grozovito bolele krivice in razlike, ki so bile med ljudmi. Sam kot študent ni imel niti denarja za dostojne čevlje, večkrat je bil lačen kot sit, ves čas pa se je iskreno boril za socialno poštenost med ljudmi.«

Bojim se, da so ponekod tudi letos Srečka Kosovela izkoristili predvsem v politične namene.

Kosovelu so v grob položili slovensko trobojnico. Italijane je to tako razjezilo, da so hoteli grob odkopati.